

ΗΑΝΣ ΔΡΙΕΣΧ ΩΣ ΒΙΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑ

Η θεωρία τοῦ ήλισμοῦ, ή δοπία περὶ τὰ μέσα τῆς 19ης ἐκατονταετηρίδος εἶχε φθάσει ίδιᾳ ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμήν, ἐξηκολούθησε νὰ ἀσκῇ σημαντικὴν επίδρασιν καὶ περὶ τὸ τέλος τῆς ἐκατονταετηρίδος ταύτης, οὐκ δὲ γῆγην δὲ ἀσκεῖ καὶ μέχρι σήμερον ἐπὶ τῶν ἐπιπολαιότερον ἀσχολουμένων μὲν ζητήματα φιλοσοφικά. Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τοῦ τελευταίου τρίτου τῆς ἐκατονταετηρίδος ταύτης ἐπερχότει οὐχὶ ὁ καθαρὸς ἡλισμός, ἀλλ' ἡ μηχανικὴ τῆς φύσεως ὅλης ἐκδοχή, ή δοπία ἐνεφανίζετο ὑπὸ ποικίλας μορφάς, ἐκ τῶν δοπίων μία τῶν κυρίων εἶναι ή λίαν γνωστὴ θεωρία τοῦ ἐνισμοῦ (*Mouismus*), ητις περιλαμβάνει ἀσαφεῖς καὶ ἀντιφατικὰς πρὸς ἀλλήλας πολλάκις ἀντιλήφεις, αἱ δοποὶ δὲ ἔχουν χροιὰν δὲ μὲν πανθεῖας, δὲ μὲν δὲ καὶ δὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀθεῖας καὶ ὄλισμοῦ.

Ἐν γένει δὲ ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 19ης ἐκατονταετηρίδος καὶ ἔξῆς δὲν ὑπάρχει αὐστηρὰ φιλοσοφικὴ διανόησις· τούναντίον ἡ συστηματικὴ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀσχολία περιφρονεῖται. Οἱ μόνοι σπουδαῖοι τῆς χρονικῆς ταύτης περιόδου φιλόσοφοι ἐν Γερμανίᾳ ἥσαν δ. H. Lotze καὶ δ. Ed. Hartmann· ἀμφότεροι δὲ ζῶντες ὅλιγης ἡξιώθησαν ὑπὸ τῶν συγχρόνων προσοχῆς. Δύναται τις ἄρα νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ συστηματικὴ φιλοσοφικὴ ἔρευνα εἶχε σχεδὸν ἐντελῶς διακοπῆ.

Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία ἡγαγκάσθη περὶ τὸ τέρμα τῆς 19ης ἐκατονταετηρίδος νὰ θέσῃ βλως ἐξ ὑπαρχῆς τὰ προβλήματα αντῆς. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο τῆς νεωτάτης φιλοσοφίας ἐπετέλεσε τὸ μὲν δ. W. Wundt, καθ' ὃν ἡ φιλοσοφία ἀποβλέπει εἰς τὴν σύλληψιν τῶν πορισμάτων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν εἰς γενικὴν περὶ τοῦ κόσμου θεωρίαν, τὸ δὲ καὶ δὴ κυρίως οἱ νεώτεροι κατὰ Κάντιον φιλόσοφοι, οἵ δοποὶ μέχρι πρό τινων ἐτῶν ἥσαν οἱ ἐπικρατέστεροι τῆς φιλοσοφίας ἐν γένει ἐκπρόσωποι (Cohen, Natorp, Cassirer, Rickert κ. λ.). Τὸ ἔργον τῆς φιλοσοφίας κατὰ τούτους εἶναι ή γνωσιολογία, ἐν τῇ δοπίᾳ ή παρὸν τὴν δοπίαν οὐδεμία ἐπιτρέπεται μεταφυσικὴ τῶν ζητημάτων ἐξέτασις.

Ἐχθρὰ πρὸς τὴν μεταφυσικὴν —τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐνσυνείδητον πρόθεσιν— εἶναι κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον πρὸς τούτοις ή θετικὴ φιλοσοφία (*Laas*) καὶ ή ἐμπειριοκρατικὴ (*Avenarius, Mach*).

Τάσιν εἰς τὸ φιλοσοφεῖν δεικνύει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ή

ψυχολογία (Fechner, Weber, Lipps) καὶ αἱ ἴστορικαι, αἱ τοῦ πνεύματος, ἐπιστῆμαι (Nietsche, Dilthey κ.λ.).

Αἱ φιλοσοφικαὶ αὗται τάσεις ὑφίσταντο παρ' ἀλλήλαις οὔτως, ὥστε, κυρίως εἰπεῖν, δὲν δυνάμεθα νὰ λέγωμεν περὶ φιλοσοφικῆς ἐνότητος τῆς περιόδου ταύτης. Κοινὸν γνώρισμα δύναται τις ἵσως νὰ ἀνεύρῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ καθαροῦ ὑλισμοῦ, τὴν μηχανικὴν τοῦ σύμπαντος ἀντίληψιν καὶ τὴν ἀκριβεστέραν πολλῶν προβλημάτων θέσιν.

‘Αλλ’ ὅμως κατὰ τὴν ἴστορικὴν ταύτην περίοδον παρατηρεῖται βαθμηδὸν καὶ κατ’ ὀλίγον ἴσχυροτέρᾳ τῆς ἕδιαζούσῃ φύσεως τῶν βιολογικῶν καὶ ψυχολογικῶν γεγονότων ἀναγνώρισις, ἡτις ἀπὸ τῆς τελευταίας δεκαετίας τῆς 19ης ἔκατονταετηρίδος καὶ ἔξης διέσεισεν ἐκ βάθμων ἐντὸς ὀλιγίστων ὅχι μόνον τὸν ὑλισμόν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν γενικὴν φιλοσοφικὴν μηχανικὴν τοῦ παντὸς ἐξιμηνίαν. Οὕτω σπουδαῖα πορίσματα ἔφεραν εἰς φῶς αἱ πειραματικαὶ βιολογικαὶ ἔρευναι ἀπὸ τοῦ 1890 καὶ ἔξης, ὥστε κατέπεσαν δριστικῶς πολλὰ θεμελιώδῃ τῆς δαρβινείου διδάγματα, τὰ δποῖα ὑπῆρξαν κύρια στηρίγματα ἐν γένει τῶν μηχανικῶν θεωριῶν. Τὰ μεγάλα ταῦτα βιολογικὰ πορίσματα τῆς τελευταίας τεσσαρακονταετίας ἥγανον κατὰ λογικὴν ἀνάγκην καὶ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς κατ’ ἔξοχὴν φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης, δηλαδὴ τῆς μεταφυσικῆς, Τῆς μεγάλης ταύτης φιλοσοφικῆς κινήσεως δ κατ’ ἔξοχὴν ἐκπρόσωπος εἶναι ὁ ἐκ τῆς βιολογίας δριμηθεὶς ἰδρυτὴς τῆς *νεωτέρας θεωρίας τῆς ζωικῆς ἀρχῆς* (Neovitalismus) Χάνς Ντρίες, περὶ τοῦ δποίου ἐκτενέστερον θὰ εἴπωμεν ἐν τοῖς ἔξησι:

‘Ο Ντρίες (Driesch) ἐγεννήθη τὸ 1867 ἐν Kreuznach τῆς Γερμανίας. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ 1886 τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς εἰς κλασικόν τι γυμνάσιον τοῦ Ἀμβούργου, ἔνθα τότε ἐλλιπῶς ἐδιδάσκοντο τὰ φυσικά, ἔσπευσεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ νὰ συμπληρώσῃ ὅσον τάχιστα τὰς περὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ μαθηματικὰ ἐλλείψεις του καὶ κατόπιν ἐσπούδασεν εὐφέως ἐν γένει μὲν φυσικὰς ἐπιστήμας, εἰδικῶς δὲ καὶ βαθύτερον τὴν Ζωολογίαν. Ο Ντρίες ὑπῆρξεν ἐν τῇ βιολογίᾳ μαθητὴς τοῦ Haeckel (Χαϊκέλ) ἀκμάζοντος τότε ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἱένης.

‘Η διατριβή, τὴν δποίαν ὑπέβαλεν ὁ Driesch ἐπὶ διδακτορίᾳ (Tektonische Studien an Hydroïdpolyperen) καὶ τὴν δποίαν ἐνέκρινεν ὁ καθηγητὴς αὐτοῦ Χαϊκέλ, ἐνεῖχε στοιχεῖά τινα ἀσύμφωνα πρὸς τὰ βιολογικὰ αὐτοῦ διδάγματα.’
‘Αλλ’ οὔτε ὁ διδάσκαλος, οὔτε ὁ μαθητὴς ἔσχον τότε σαφεστέραν τινὰ τῆς διαφωνίας ταύτης γνῶσιν.

Ταξιδεύσας κατόπιν ἐπ’ ἀρχετὸν εἰς τὰς χώρας τῶν τροπικῶν χάριν ἐπιστημονικῶν μελετῶν, ἐπανῆλθεν εἰς Γερμανίαν. Τὸ ἔτος δὲ 1890 θεωρεῖ ὁ Driesch ὡς τὸ κρίσιμον διὰ τὴν βιολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν του. Διότι ἀναγνώσας τὰ συγγράμματα τῶν ἀντιπάλων τοῦ Χαϊκέλ καὶ τὰ δημοσιεύματα τοῦ W. Roux, παρὰ τῷ δποίῳ ἀνεῦρεν «δλίγα μέν, ἀλλ’ ἀκριβῆ διδάγματα», ἐξέθηκε τῷ 1891 συστηματικῶς τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν του ἐν τῷ μικρῷ συγγράμματι: «Die mathematisch-mechanische Betrach-

tung morphologischer Probleme der Biologie» (Η μαθηματικὴ-μηχανικὴ ἔξετασις μορφολογικῶν προβλημάτων τῆς βιολογίας). Τὸ μικρὸν τοῦτο σύγχραμμα τοσοῦτον ἐπίκρανε τὸν Χαῖκκελ, ὥστε ἔκτοτε διέκοψε πᾶσαν πρὸς τὸν Ντρὶς σχέσιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Driesch ἐπεδόθη εἰς τὴν πειραματικὴν ἔρευναν καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς ἐμβρυολογικῆς θεωρίας τοῦ His καὶ Weismann, τὴν ὅποιαν ἐφαίνετο, ὅτι ἐπεκύρων τὰ πειράματα τοῦ W. Roux:

Κατὰ τὸ ἔτος 1891 ἐπ' ὅλιγον χρόνον ὁ Driesch διεξήγαγεν ἐν Τεργεστῇ τὰ πρῶτα βιολογικὰ αὐτοῦ πειράματα. Διχοτομίσας γονιμοποιηθὲν δώριον θαλασσίου ἔζινον κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαυλακώσεως αὐτοῦ καὶ ἀναπτύξας ἑκάτερον ἡμίσυ ίδιαιτέρως, παρετήρησεν ἔκπληκτος, ὅτι ἀντὶ δύο ἡμίσεων ζῷων, τὰ δυοῖς ἀνέμενε τις συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Weismann, προέκυψαν δύο τέλεια ζῷα.¹⁾ Απὸ δὲ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1891 μέχρι τοῦ 1900 ἐξηκολούθησε σχεδὸν ἀδιακόπως νὰ ἔρευνῃ τὰ βιολογικὰ προβλήματα πειραματικῶς ἐν Νεαπόλει. Ἐνταῦθα ὁ Driesch διεξήγαγε μέχρι τοῦ μεγίστου δυνατοῦ δρίου σειρὰν πειραμάτων, τὰ δυοῖς ἀπέβησαν μετ' οὐ πολὺ κλασσικά¹⁾. Τὰ πειράματα ταῦτα ἡγάγασαν αὐτὸν νὰ ἀπορρίψῃ μὲν τὴν ἐμβρυολογικὴν θεωρίαν τοῦ His—Weismann—Roux, νὰ ἰδούσῃ ἐτέραν ιδικήν τον. Κατὰ τὸ 1895 τὸ πρῶτον «ὅλως αἱφνιδίως καὶ διὰ μιᾶς ὡς ἀστραπὴ» ἀνεπήδησε παρὰ Driesch ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ μηχανικὴ θεωρία δὲν δύναται νὰ ἔριψεν τὰ πορίσματα τῶν βιολογικῶν πειραμάτων του. «Ἄλλος» ἡ σαφῆς καὶ κατηγορηματικὴ ἀπόρριψις αὐτῆς καὶ ἡ πρώτη τῆς θεωρίας τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς (Vitalismus) θεμελίωσις ἔγινε τὸ 1899 διὰ τῆς συγγραφῆς: «Die Lokalisation morphologischer Vorgänge, ein Beweis vitalistischen Geschehens». Ἐκτοτε πᾶσαι αἱ μελέται τοῦ Driesch ἔτεινον εἰς τὴν πλήρη ἀπόδειξιν τοῦ κύρους τῆς θεωρίας περὶ τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς. «Ἄξιολόγους δὲ ἔννοιας τῆς θεωρητικῆς βιολογίας εἰσήγαγεν οὗτος τάς: «ἀρμονικὰ ἴσοδυναμικὰ συστήματα» καὶ «σύνθετα ἴσοδυναμικὰ συστήματα». Σημαίνουν δὲ αἱ ἔννοιαι αὗται α) ὅτι κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμβρύου καὶ καὶ κατὰ τὴν ἀνάπλασιν καταστραφέντων μερῶν τοῦ δργανισμοῦ διμάδες κυττάρων προβάνουν περαιτέρω εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἢ εἰς τὴν ἀνάπλασιν, καὶ ἄν τις ἥθελεν ἀφαιρέσει ἐξ αὐτῶν οἵαδήποτε μέρη ἢ καὶ ἄν διωσδήποτε ἥθελε τις μεταβάλει τὴν θέσιν τῶν μερῶν κατὰ βούλησιν καὶ β) ὅτι ἡ ἀνάπτυξις οἰονδήποτε μέρους γίνεται οὐχὶ καθ' ἕατήν, ἀλλ' ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν τοῦ συνόλου, ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν πάντων τῶν λοιπῶν μερῶν, ὅτι ἐν ἔκαστῃ βαθμίᾳ ἀναπτύξεως παρατηρεῖται σύγχρονος ἀρμονικὴ τοῦ συνόλου μεταβολή. Αἱ ἔννοιαι αὗται, αἱ δυοῖς δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ ἡ λογικὴ διατύπωσις τῶν πορίσμάτων τῶν πειραμάτων τοῦ Driesch ἀντιφάσκουν καὶ κατ' ἀκολουθίαν αἴρουν τὴν ἔννοιαν τῆς μηχανῆς.

«Ο Driesch ἐξηκολούθησε πειραματιζόμενος μέχρι τοῦ 1909· ἀλλ' ἥδη

1) Ιδὲ Σ. Μ. Καλλιάφα, Σῶμα καὶ ψυχὴ σελ. 66., 1929.

ἀπὸ τοῦ 1902 ἡ προσοχὴ αὐτοῦ ἥρχισε νὰ στρέφεται καὶ εἰς ζητήματα φιλοσοφικά. Κατὰ τὸ 1905 «ἀπεφάσισε» νὰ γίνῃ φιλόσοφος· διαγνώσας δηλαδὴ σαφῶς, ὅτι πλὴν τῆς ἴδιότητος τοῦ φυσιοδίφου ἔχει καὶ τὴν ἴδιότητα τοῦ φιλοφόφου, ἥρχισε νὰ ἀσχολῆται σοβαρῶς περὶ τὴν φιλοσοφίαν, μελετῶν καὶ πρωτότυπα ἔργα μεγάλων φιλοσόφων καὶ τὴν ἴστοριάν τῆς φιλοσοφίας. Πρὸ τοῦ ἔτους τούτου οὐδέποτε εἶχεν ἀσχοληθῆ μὲ φιλοσοφικὰ ζητήματα πλὴν τῆς ἀκροάσεως ἐνὸς μαθήματος περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, τὸ δρποῖον ἥκουσεν ὡς φοιτητής ἐν Freiburg παρὰ τῷ Riehl.¹⁾ Εν τῷ πανεπιστημίῳ δὲ τῆς Ἰένης ἀκολουθῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, τὸ δρποῖον δὲν ἐπέτρεπεν εἰς φυσιοδίφας νὰ πλακολουθῶν φιλοσοφικὰ μαθήματα, ἐπιμελῶς ἀπέφυγε νὰ ἀκούσῃ τι φιλοσοφικόν.

Τῷ 1908 ἐδημοσίευσεν ἀγγλιστί, τὸ δὲ 1909 γερμανιστὶ τὸ μέγα βιολογικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα: «Φιλοσοφία τῶν ἐνοργάνων ὄντων», τὸ δρποῖον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν ἀναγνωσμάτων, τὰ δρποῖα ἐπὶ διετίαν (1906—1908) ἀνέγνωσεν ὡς Lektor ἐν τῷ σκωτικῷ Πανεπιστημίῳ Aberdeen, ὑπὸ τοῦ δρποίου ἐβραβεύθη διὰ τοῦ βραβείου Gifford. Τὸ 1909 ὁ Driesch ἔγινεν ὑφηγητής ἐν τῇ φυσικομαθηματικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀϊδελβέρδης, τὸ 1911 προήχθη εἰς ἔκτακτον καθηγητὴν καὶ τῷ 1912 μετέστη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολήν. Τὴν ἀνοιξιν δὲ τοῦ 1920 διωρίσθη καθηγητής ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Κολωνίας καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1921 κατέλαβε τὴν ἔδραν τοῦ ἀποκωρύζαντος καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας Volkelt ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, ἔκτοτε ὁ Driesch συγνότata καλεῖται, ἵνα διδάξῃ ἐπὶ τινα χρόνον, ὑπὸ ἀμερικανικῶν, ἀγγλικῶν, κινεζικῶν καὶ ιαπωνικῶν πανεπιστημίων. Τὸν Driesch δίς ἐτίμησεν ἀνακηρύξασα αὐτὸν ἐπίτιμον πρόεδρον ἡ Ἐν Λονδίνῳ ἐταιρεία ψυχικῶν ἔρευνῶν, ἡ δρποία ἰδρύθη τὸ 1882 καὶ θεωρεῖται μία τῶν σοβαρωτάτων ἐπιστημονικῶν ὀργανώσεων τῆς Ἀγγλίας. Τοὺς δὲ ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τούτον καὶ ἡ Ἐλληνικὴ Ἐταιρεία ψυχικῶν ἔρευνῶν.

Ἐάν τις θελήσῃ νὰ γνωρίσῃ τὸν Driesch ἀκριβέστερον ὡς *βιολόγον*, ἀνάγκη νὰ μελετήσῃ ἵδια τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ: «Philosophie des Organischen»¹⁾. Ἐκτενῶς ἐκθέτει ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ὁ Driesch τὰ βιολογικὰ πειράματα, περὶ τῶν δρποίων συντομώτατα ἀνωτέρω εἴπομεν· διὰ τῶν πειραμάτων δὲ τούτων ἀπέδειξεν δριστικῶς ἀκυρὸν τὴν κατὰ τοὺς δαρβινικοὺς νοούμενην θεωρίαν τῆς ἔξελιξεως. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἀφότου ἀνεκαλύφθησαν τὰ σπερματοζωάρια, πάντες παρεδέχοντο ἐπὶ μακρὸν ὡς τι αὐτόδηλον, ὅτι ἐν αὐτοῖς ὑπάρχουν ἀρχῆθεν τὰ ζῶα καὶ οἱ ἀνθρώποι ἐν σμικρῷ, διὰ δὲ τῆς προσλήψεως τροφῆς οὐδὲν ἔτερον γίνεται ἢ ἀπλῶς αὔξησις κατ’ ὅγκον τοῦ τελείως προδιατετυπωμένου ἐν τῷ ἀρχικῷ κυττάρῳ ὄντος. Τὴν

1) Ιδὲ α) ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἐκκλησία», ἀρ. 49, 41, 43, 44 τοῦ ἔτους 1937, περιληψιν τοῦ βιβλίου τούτου ὑπὸ Σ. Μ. Καλλιάφα. β) Ἐκ τοῦ βιβλίου Σ. Μ. Καλλιάφα «Σῶμα καὶ ψυχὴ» σελ. 63 καὶ ἔξης.

θεωρίαν ταύτην ἀπέδειξαν ἄκυρον αἱ πειραματικαὶ τοῦ Driesch ἔρευναι, καθ' ἃς διχοτόμησις κ.λ.π. παράγει δύο τέλεια ζῷα καὶ οὐχὶ δύο ἡμίση, πλήρης δὲ μετάταξις τῶν κυτταρικῶν διμάδων οὐδαμῶς παρακαλεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμβρύου κ.τ.λ. Κατὰ ταῦτα ἰσχύει σήμερον ἡ θεωρία τῆς κατ' ἐπιγένεσιν αὐξήσεως, ἥτοι αὐξῆσις τελούμενη ἐν συνεχεῖ καθ' ἄλιματα μικοότερα ἢ μεγαλύτερα δημιουργίᾳ νέων δργάνων ἢ λειτουργιῶν· οὔτε τι σύνθετον προϋπάρχει ἐν τῷ ἀρχικῷ κυττάρῳ σμ.κρότατον, τὸ δποῖον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπλῶς μεγεθύνεται διὰ τῆς προσλήψεως νέας ὕλης, οὔτε συνεχής, μὴ ἀλιματική, βαθμιαία μετάβασις ἀπό τυνος ποικιλίας δργάνων καὶ λειτουργιῶν εἰς ἑτέραν εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατή· διότι κατὰ τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τῆς ἀναπτύξεως συμβαίνει πάντοτε μεταβολὴ τοῦ ὅλου σώματος ἀρμονικὴ ἐν τοῖς καθ' ἔκαστον μέρεσι πρὸς ἀλληλα,δσάκις ἀναφαίνεται νέον τι σύνολον δργάνων καὶ λειτουργιῶν· δηλαδὴ ἔκαστη τούτων διατελεῖ ἐν στενῇ σχέσει πρὸς πάσας τὰς λοιπάς¹⁾.

Τὴν δαρβίνειον θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως, τελευταῖος, ὡς γνωστόν, προσεπάθησε νὰ διασώσῃ ὁ Haeckel διὰ τοῦ θεμελιώδους βιογενετικοῦ νόμου του, κατὰ τὸν δποῖον πᾶν ἀτομον κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν αἵτοῦ, διέρχεται ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ διὰ τῶν σταθμῶν, διὰ τῶν δποίων διῆλθον οἱ πρόγονοι δργανισμοί, ἢ συντομώτερον ἡ ἴστορία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου εἶναι βραχυγραφία τῆς ἴστορίας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ εἴδους. "Αλλ' ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως τοῦ εἴδους ἐγεννήθη μόνον ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου· διότι περὶ τῆς ἴστορίας τῶν προγόνων οὐδὲν γινώσκομεν. Οὕτω δὲ γεννηθεῖσα ἐνομίσθη ἀποδειγμένη καὶ προσήχθη πάλιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐμβρυολογικῆς ἐκείνης θεωρίας. "Οτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ συλλογιστικοῦ σφάλματος, τὸ δποῖον καλεῖται κύρκλος, οὐχὶ δὲ περὶ ἀποδείξεως, εἶναι πρόδηλον²⁾. "Επὶ τοῦ παραλογισμοῦ δὲ τούτου ἐστηρίχθη τεράστιος δύκος συγγραμμάτων καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην.

"Οθεν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν μέγα τὸ κατόρθωμα τοῦ Driesch, δστις ἀπαξ διὰ παντὸς καὶ δριστικῶς ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς πλάνας ταύτας τῆς παλαιοτέρας βιολογίας ἀποδεῖξας, δτι ἐν τῷ ἀρχικῷ κυττάρῳ δὲν ὑπάρχει ἐκ τῶν προτέρων διαπεπλασμένον ἐν σμικρῷ μέν, ἀλλ' ἀρτιον τὸ ζῷον.

"Αναγκαῖον δὲ ἐπακολούθημα τῶν ἐκτεθέντων γεγονότων εἶναι ἡ ἀπόρριψις τῆς μηχανικῆς θεωρίας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ τῆς ζωῆς καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς θεωρίας τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς (Vitalismus),καθ' ἥν ἡ ζωὴ δὲν κατανοεῖται μόνον διὰ τῶν νόμων τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας, οἵτινες ἐν τῷ παρόντι ἐπαρκῶς ἐρμηνεύοντι τὰ τῆς ἀνοργάνου φύσεως πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὑπαρξίν ίδιαιτέ-

1) Ἰδὲ «Theoretische Biologie» τοῦ καθ. τῆς φυσιολογίας ἐν τῷ Πανεπ. τοῦ Ἀμβούργου Uexküll σελ. 198, ἔκδ. 2a 1928.

2) Ἰδὲ Uexküll, Theor. Biologie σελ. 148.

ρου **ἀὐλον** παράγοντος, δύναμίζοντος ἐν τοῖς ἑνοργάνοις τὰ τῆς ὥλης. Τὸν παράγοντα τοῦτον ἀπεκάλεσεν δὲ Driesch πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐντελέχειαν

“Ως φιλόσοφον δὲ δύναται τις νὰ γνωρίσῃ τὸν Driesch κυρίως ἐκ τῶν δύο μεγάλων αὐτοῦ συγγραμμάτων, τῆς **ταξιλογίας** (*ordnungslehre*) καὶ τῆς περὶ τοῦ τοῦ δύντος διδασκαλίας (*Wirklichkeitslehre*).

Εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ πρώτου τῶν συγγραμμάτων τούτων ἀφορμὴν ἔδωκε κατ’ ἀρχὰς ἡ ἴσχυρὰ ἀνάγκη, ἣν ἡσθάνθη, νὰ στηρίξῃ τὴν θεωρίαν τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς ὅχι μόνον βιολογικῶς, ἀλλὰ καὶ λογικῶς. Οὕτω τῷ 1909 ἐτέθησαν αἱ πρῶται βάσεις τῆς βραδύτερον (1912) ἐκδοθείσης ταξιλογίας, ἥτις φέρει καὶ δευτερεύουσαν ἐπιγραφήν: «σύστημα τοῦ μὴ μεταφυσικοῦ μέρους τῆς φιλοσοφίας». “Αλλ’ ἡ πρώτη ἔκεινη τοῦ Driesch πρόθεσις ηὔ-
ρινθη κατὰ πολὺ κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς, ὥστε ἡ ταξιλογία ἀπέβη
ἔργον οὐχὶ ἀπλῶς ἔξυπηρετικὸν τῆς θεωρίας τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς, ἀλλ’ αὐτο-
τελές σύστημα λογικῆς, ἔνθα ἔρευνῶνται τὰ ἔξης ζητήματα: Τὶ εἶναι ἐν γένει
κατηγορία. Πῶς ἀναφαίνονται ἐν ἐμοὶ αἱ κατηγορίαι. Τὶ καλεῖται νόησις καὶ
τὶς ἡ ἀφετηρία αὐτῆς. Τὶ εἶναι γένεσις καὶ πόσαι αἱ ἐκ τῶν προτέρων δυ-
ναταὶ κύριαι μօρφαι αὐτῆς. Ἐν δὲ τῇ ἔρευνῃ τοῦ ζητήματος τούτου ἐκπλη-
ροῦνται καὶ ἡ πρώτη εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ὄλου ἔργου δοῦσα ἀφορμὴν
πρόθεσις τοῦ Driesch, ἡ λογικὴ δηλαδὴ θεμελίωσις τῆς θεωρίας τῆς ζωτι-
κῆς ἀρχῆς διότι ἔνταῦθα ἐν τῶν τεσσάρων εἰδῶν τῆς αἰτιότητος τίθεται ἡ
αἰτιότης τοῦ ὄλου, τὴν δοπίαν ἀνευρίσκομεν πραγματοποιημένην ἐν τῷ κό-
σμῳ τῶν ἑνοργάνων δύντων. Ἡ ταξιλογία ἔρευνῆς πρὸς τούτοις καὶ τὰς πρώ-
τας, τὰς θεμελιώδεις ἐννοίας πασῶν τῶν αὐτοτελῶν ἡ ἀλλως καὶ θεμελιωδῶν
καλούμενῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ταξιλογία εἶναι πολὺ εὐρυτέρα τῆς συνήθους λο-
γικῆς διότι εἶναι λογική, ἐν τῷ συστήματι τῆς δοπίας κατέχουν ὡρισμέ-
νην θέσιν ἡ ἡθικὴ καὶ ἡ καλλιλογία (αἰσθητική), τῶν δοπίων ἔρευνῶνται τὰ
ἀνώτατα ἀξιώματα, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ διδασκαλία περὶ τῶν γεωμετρικῶν
ἀξιωμάτων. Ἡ ταξιλογία θέτει πρὸς τούτοις τὰς βάσεις τῆς ψυχολογίας, τῶν
ἐπιστημῶν τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐν
γένει δὲ πάσης θεμελιώδους ἐπιστήμης. “Αλλ’ ἡ ταξιλογία (λογικὴ) κατὰ
Driesch δὲν περιλαμβάνει τὴν γνωσιολογίαν ὡς ὄλως ἔνηντη πρὸς αὐτήν.

“Ἄς εἴπωμεν νῦν δλίγα τινὰ ἀκριβέστερον περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ταξιλογίας: Πάσης φιλοσοφίας καὶ πάσης ἐπιστήμης θεμελιώδους ἡ πρώτη
ἀφετηρία ἀνάγκη νὰ εἶναι ἀναμφισβήτητος. Τὸ ἀσφαλέστατον δὲ καὶ ὄλως
βέβαιον γεγονός, τὸ δοπίον πρέπει νὰ γίνῃ τοιαύτη ἀφετηρία, εἶναι τὸ γε-
γονός: **ἔχω τι συνειδητόν**: Τὸ «τί» δὲ τοῦτο εἶναι **τεταγμένον**, διατελεῖ ἐν
τάξει ὡρισμένῃ. Τὶ δὲ εἶναι «τάξις» γινώσκω δι’ ἀμέσου θεωρίας (παρατη-
ρόησεως), χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ δοξίσω αὐτήν. “Οθεν τὸ ἀναμφισβήτητον
ἔκεινο γεγονός εὑρημόμενον οὕτω δύναται νὰ διατυπωθῇ ὡς ἔξης: **ἔχω τι**
συνειδητόν τεταγμένον, πᾶν δηλονότι ἰδιόν μου ψυχικὸν φαινόμενον διατε-
λεῖ ἐν ὡρισμένῃ συναφείᾳ, ἐν ὡρισμένῃ τάξει, πρὸς τὸ ἐγώ καὶ πρὸς πᾶν

ἄλλο ψ. φαινόμενον. Ὅρογον νῦν τῆς λογικῆς (ταξιλογίας) εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τῶν στοιχείων, ἐκ τῶν δποίων σύγκειται ἡ τάξις τοῦ τυρός, (δηλαδὴ τῶν ψυχικῶν φαινομένων). Γίνεται δὲ τοῦτο διὰ τῆς (μὴ δυναμένης νὰ δρισθῇ) θεωρίας, καθ' ἥν συλλαμβάνω ἀμέσως τὸ δλον τὸ τρόπον τινὰ πεπληρωμένων πρώτων τινῶν ἐνοιῶν (¹⁾ θεωρῶ (βλέπω) ἐν τῷ ἀντικειμένῳ (ἀντικείμενον πρώτων τινῶν ἐνοιῶν τι), τίνα εἶναι ἔκεῖνα, τὰ δποῖα κάμνουν αὐτό νὰ εἶναι τεταγμένον. Ο φιλόσοφος, δ ἀσχολούμενος αὐστηρῶς μόνον περὶ τὴν λογικήν, οὐδόλως ἐνδιαφέρεται, ἀν τὸ τὸ ὑπάρχη καθ' ἔαυτό. Ἐν τῇ ταξιλογίᾳ πρόκειται περὶ τοῦ τυρός ὡς ἔμοῦ συνειδητοῦ τινος. Οὕτε περὶ τὰς ὑπάρξεως αὐτοῦ «καθ' ἔαυτό», ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ παρ' ἄλλοις προσόποις ἐρωτᾷ κατ' ἀρχὰς ἡ ταξιλογία. Διὰ τοῦτο ἡ μέθοδος τῆς ταξιλογίας εἶναι ἡ τοῦ αὐστηροῦ θεωρητικοῦ ἐγωϊσμοῦ (Solipsismus).

Ἡ ταξιλογία, ἐρευνῶσσα δι' ἐνδοσκοπήσεως, ἀνευρίσκει, δτι τὸ ἀντικείμενον, ἥτοι πᾶν πραγματικὸν ψυχικὸν φαινόμενον, ὡς προείπομεν, σύγκειται ἐκ πρώτων τινῶν (μὴ δυναμένων νὰ δρισθοῦν) ἐννοιῶν, αἱ δποῖαι διορίζουσι αὐτὸν ὡς τεταγμένον, ἐκ τῶν ἐξῆς: τοῦτο, οὐχὶ τοῦτο, τόσον, δλον, τοιοῦτο, ἐπειδή, πρὸς τούτοις ἐκ τῶν καθαρῶν ποιοτήτων, ἥτοι τῶν: χρῶμα, ἥχος, παρὰ (πλησίον), τότε, πρότερον ἢ κλπ. Ἐπὶ τῆς ἐννοίας ἐπειδὴ στηρίζεται διόλκηδος ἡ καλουμένη τυπικὴ λογική: Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τόσον ἡ ἀριθμητική, ἡ δὲ ἐννοία παρὰ (πλησίον) παράγει τὴν γεωμετρίαν κ.τ.λ.

Ἄλλ' ἡ ταξιλογία προβαίνουσα περαιτέρῳ ἀνευρίσκει καὶ ἔτερον εἶδος τῆς ἐννοίας ἀντικείμενον τὸ ἔμμεσον ἀντικείμενον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ βλέπω, δτι τὰ ἄμεσα ἀντικείμενα, ἥτοι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, αὐτὰ καθ' ἔαυτὰ τεῦθντος ἀμέσως θεωρούμενα, δὲν δύνανται νὰ πληρώσουν τὰς ἐννοίας «μόνιμον» καὶ «γένεσις», ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶ, δτι τινὰ δρισμένα ἐκ τῶν ἀμέσως δεδομένων μοι ἀντικειμένων ὑποδηλοῦν ἔμμεσα ἀντικείμενα καὶ δὴ ὡς ἐάν τὰ ἔμμεσα ταῦτα ἀντικείμενα ὑπάρχουν αὐτοτελῆ, καθ' ἔαυτά. Τὸ σύνολον τῶν οὗτως, ἔμμεσως, τιθεμένων ἀντικειμένων καλεῖται ἡ φύσις. Ὁθεν «φύσις» εἶναι ἐννοια τάξεως (λογική). Ἐμμεσον ἀντικείμενον εἶναι π.χ. «τοῦτο δὰ τὸ πρὸ ἔμοῦ μέταλλον» τὸ δὲ ἄμεσον ἀντικείμενον, διὰ τοῦ δποίου ὑπολαμβάνεται ὑπάρχον τὸ ἔμμεσον τοῦτο (δηλαδὴ τὸ πρὸ ἔμοῦ μέταλλον) καὶ δὴ ὑπάρχον ὡς οἰονεὶ αὐτοτελές, ὡς τὸ ἐν τοῦτο καὶ δρισμένον, εἶναι ἡ συνήθως καλουμένη ἀντίληψις.

Περαιτέρῳ δὲ ἡ λογικὴ τῆς φύσεως καταδεικνύει, δτι δ ἐντομός, δηλαδὴ ἡ γνῶσις παντὸς τοῦ ὑπάρχοντος ἐν τῇ κληθείσῃ φύσει κατὰ παραγωγὴν αὐτοῦ ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ὑφίστης ἀρχῆς, ἐκ τῆς ἐννοίας δηλαδὴ τῆς φύσεως, εἶναι μὲν εὐλόγως λίαν ποθητὴ θεωρία, ἀλλ' ὅμως τούλαχιστον ἐν τῷ παρόντι ἀδύνατος. Ὁθεν ἡ λογικὴ τῆς φύσεως ἀνάγκη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς ἀτελῆ

1) Ἡ λέξις ἐννοια ἐνταῦθα δὲν σημαίνει τὴν λογικὴν διὰ συνειδητῆς νοήσεως γνομένην, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν, ἣν ἔχω ἀνεύ ἐτέφου, σημασίαν τινός.

ἀναπληρώματα τοῦ ἔνισμοῦ, διὰ τῶν ὅποίων ἐπέρχεται τάξις τις. Τῶν ἀναπληρωμάτων δὲ τούτων ὑπάρχουν τρία εἴδη· α) ἡ κοτ² (ἀτελῆ) ἐπαγωγὴν ἐκ πολλῶν ἐπὶ μέρους περιπτώσεων εὔρεσις τάξεων, αἱ ὅποιαι συλλαμβάνονται εἰς μίαν κοινὴν ἔννοιαν, β) ἡ κατασκευὴ συστήματος καὶ γ) ἡ αἰτιότης. Τῆς τελευταίας ταύτης κατ' ἀρχὴν εἶναι δυνατὰ τέσσαρα εἴδη· ἀλλ' ἐμπειρικῶς, ἐν τῇ πραγματικότητι, ἐκπληροῦνται δύο μόνον: 1) ἡ αἰτιότης τοῦ ἐπὶ μέρους, τὴν ὅποιαν εὐρίσκομεν εἰς τὰ ἀνόργανα ὄντα καὶ κατὰ τὴν ὅποιαν ἀναφέρονται εἰς ἄλληλα, ὡς ἡ αἰτία καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς, ἐπὶ μέρους τι πρότερον καὶ ἐπὶ μέρους τι ὕστερον ἐμπειρικὸν γεγονός. Αἱ ἀρχαὶ τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς ἐνεργειολογίας εἶναι τυπικά τῆς αἰτιότητος ταύτης παραδείγματα. 2) Ἡ μορφὴ τῆς γενέσεως τῶν ἔνοργάνων καλεῖται αἰτιότης τοῦ δλον³ διότι ἐν αὐτῇ εἶναι σπουδαιόταται αἱ ἔννοιαι τὸ δλον καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ, τὸ ποιοῦν δλότητα καὶ τὸ διατηροῦν τὴν δλότητα. Ὁθεν ἡ ἀνακάλυψις, ὅτι ἡ αἰτιότης τῆς δλότητος εἶναι ἐκ τῶν προτέρων λογικῶς δυνατή, εἶναι συγχρόνως καὶ λογικὴ θεμελίωσις τῆς θεωρίας περὶ τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς, τῆς θεωρίας δηλαδὴ ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ ζωὴ ἔχει τὸν ἰδιαιτέρους αὐτῆς νόμους, τὰ δὲ φαινόμενα αὐτῆς δὲν δύνανται νὰ ἔρμηνευθῶν ἐξ ὀλοκλήρου μόνον διὰ τῶν νόμων τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας. Τὴν αἰτιότητα τῆς δλότητος σαφῶς φαίνονται πληροῦντα τὰ γεγονότα τὰ συμβαίνοντα ἐν τῷ βιολογικῷ ἀιόμφῳ. Ἐλλ' εἶναι πρὸς τούτοις ἀναγκαῖον νὰ ἔρευνηθῇ ἐπιμελῶς, ἂν πλὴν τῶν ἐν τῷ ἀτόμῳ συμβαινόντων ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἐμπειρικὰ γεγονότα, δυνάμενα νὰ ὑπάρχωνται εἰς τὸ είδος τοῦτο τῆς αἰτιότητος. Ὁθεν νέα προβλήματα τῆς ταξιλογίας ἀναφαίνονται, ἀν δηλαδὴ ἐν τῇ γενέσει τῆς φυλῆς (φυλογενίᾳ) ἐν γένει ὑπάρχῃ δλότης¹) καὶ γνησίᾳ ἔξελιξις ἢ μόνον ἀπλῇ συσσώρευσις γεγονότων καὶ ἀν καὶ ἡ ἴστορία κατέχεται ὑπὸ τῶν ἔννοιῶν τούτων. Ἐρευνῶσα τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ ταξιλογία, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐνταῦθα τὸ σπουδαιότατον τεκμήριον περὶ τῆς ὑπάρχεως τῆς δλότητος εἶναι ἡ ὑπαρξία τῆς ἡθικῆς συνειδήσεως· ὅμεν καὶ ἡ ἡθικὴ ἀνάγκη νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν ταξιλογίαν κατὰ τὰς γενικωτάτας αὐτῆς προϋποθέσεις.

Ἡ λογικὴ τῆς φύσεως συμφώνως πρὸς τὰ λεχθέντα μέχρι τοῦδε λήγει διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς θεωρίας τοῦ δυῆσμοῦ.

Παρὰ τὴν λογικὴν ὅμως τῆς φύσεως ὑπάρχει καὶ ἡ λογικὴ τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Αὕτη δὲ θέτει κατὰ λογικὴν ἀνάγκην τὴν ἔννοιαν «ἡ ἴδική μου ψυχή»· διότι εἰς τὸ σύνολον τῆς συνειδητῆς ἐμπειρίας μου, λαμβανομέ-

1) Ὁλότης εἶναι τι, τοῦ ὅποίου οὐδὲν μέρος δύναται νὰ ἀφαιρεθῇ, χωρὶς νὰ βλαβῇ ἡ κυρία αὐτοῦ οὐσία. Ἐν τῇ δλότητι ὑπάρχει παρὰ τὰ μέρη καὶ τὰς ἐπὶ μέρους λειτουργίας ἔνιατα ἐσωτερικὴ σκόπιμος αὐτενέργεια. Συσσώρευσις (Cumulatio) δὲ εἶναι ἐνότης μερῶν καὶ ἐνεργειῶν ἐστεφημένη ἐσωτερικῆς σκοπίμου αὐτενέργειας· ἐν αὐτῇ μέρος τι δύναται νὰ ἀφαιρεθῇ ἢ νὰ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἄλλου μέρους. Ὁλότης π. χ. εἶναι ὁ ἀνθρωπός καὶ πᾶν ἄλλο ἔνόργανον ὄν. Συσσώρευσις εἶναι π.χ. λόφος τις, σωρὸς λίθων κ.τ.λ.

νης καθ' ἑαυτήν, μόνον διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐννοίας ταύτης ἐπέρχεται τάξις, μόνον δηλαδὴ δι᾽ αὐτῆς ἐρμηνεύεται τοῦτο. Ψυχὴ δὲ καὶ ἐγὼ δὲν συμπίπτουν· ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖ, ἀλλ᾽ ἀσυνειδήτως· πάντα δὲ τὰ συνειδητὰ τινὰ εἶναι προϊόντα τῆς ἀσυνειδήτου ἐνεργείας τῆς ψυχῆς τῆς δοπίας ἐγὼ δὲν λαμβάνω γνῶσιν· τὸ δὲ συνειδητὸν ἐγὼ οὐδέποτε οὐδαμῶς ἐνεργεῖ. Οὗτως ὁ Driesch ἀποδέχεται ἀπόλυτον ἀποδαξίαν τοῦ ἐγώ.

‘Η ψυχολογία ἐρευνᾷ τὰ στοιχεῖα, ἐκ τῶν δοπίων σύγκεινται τὰ πραγματικὰ συνειδητὰ φαινόμενα, τὰ δοποῖα εἶναι πάντοτε σύνθετα¹⁾.

‘Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περὶ τῆς ψυχικῆς αἰτιότητος ἀπορρίπτεται ἡ θεωρία τοῦ συνειδοῦ, ἡ δοπία ἀπὸ δύο καὶ πλέον αἰώνων κεῖται βάσις τῆς ψυχολογίας, πολλὰ δὲ ἀξιόλογα διδάγματα τῆς νεωτέρας, ἵδια τῆς τοῦ νοεῖν ψυχολογίας (Külpe), γίνονται δεκτά.

‘Αρδην ἀναιρεῖται πρὸς τούτοις καὶ ἡ θεωρία τοῦ ψυχοφυσικοῦ παραλληλισμοῦ, τὸν δοποῖον ὁ Driesch προτιμᾷ νὰ καλῇ ψυχομηχανικόν²⁾.

‘Η λογικὴ τοῦ ψυχικοῦ βίου ἐρευνᾷ καὶ τὴν ἐννοιαν «ἔτερον ἐγώ».

‘Ἐν τέλει δὲ ἔξαίρομεν, ὅτι ὁ Driesch ἐνταῦθα ἀδιστάκτως ἀποδέχεται τὴν ὑπαρξίαν καὶ ἰσχυρῶς ἔξαιρει τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τῶν παραψυχολογικῶν φαινομένων, τῆς τηλεπαθείας δηλαδή, τῆς μεταβιβάσεως σκέψεων, τῆς διοράσεως, τῆς τηλεκινησίας³⁾ κ.λ.π., τὰ δοποῖα δύνανται νὰ παράγωνται καὶ ἐν ἐγωγόρσει καὶ ἐν ὑπνώσει.

‘Η ταξιλογία διὰ τῶν ἐννοιῶν «φύσις», «φυσικὸν πρᾶγμα» κ.λ., ἐπιδιώκει καὶ κατορθώνει νὰ κατανοῇ καλῶς τὰ φαινόμενα τῆς ἐμπειρίας.⁴⁾ Άλλ' ἀδύνατεῖ νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ ἔξης ζητήματα: ὑπάρχει πράγματι φύσις καὶ ψυχή; πῶς συμβαίνει ἐγώ νὰ παραδέχωμαι εὐθὺς ἀμέσως, ἀνευ ἐτέρου, ὅτι ἡ φύσις περιέχει τεταγμένα ἔμμεσα, οἷονεὶ αὐτοτελῆ νομιζόμενα ἀντικείμενα; Πῶς συμβαίνει νὰ δύναμαι νὰ κάμνω λόγον περὶ τῆς ἐμῆς ἀσυνειδήτου ψυχῆς, τὴν δοπίαν θέτω βάσιν τῆς ἐννόμου τάξεως τῶν ἐν τῷ χρόνῳ διαδεχομένων ἄλληλα συνειδητῶν μου τινῶν. Τὰ ζητήματα ταῦτα ἡ ταξιλογία (λογικὴ) καθ' ἑαυτὴν ἀδύνατον νὰ κατανοήσῃ, ‘Ἐφ' ὅσον τις κινεῖται μόνον ἐντὸς τῶν δορίων τῆς ταξιλογίας, εἶναι πρὸς τούτοις ἀδύνατον νὰ κατανοῇ τὴν καλουμένην ἥθικὴν συνείδησιν, δηλαδὴ τὴν ἀμεσον θεωρίαν (παρατήρησιν) τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, τὰ δοποῖα δηλοῦνται διὰ τῶν λέξεων «ῶφειλε νὰ εἶναι», «ῶφειλε νὰ μὴ εἶναι». Διότι ἡ ταξιλογία, ἔχουσα μέθοδον τὸν αὐτητῷδὸν θεωρητικὸν ἐγωισμόν, διδάσκει καὶ ἀρχήν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι μόνον ὁ ἴδικός μου κόσμος, καθὼς π. χ. ἴδικόν μου εἶναι τοῦτο τὸ ὄντειρόν

1) Πρβλ. Driesch—Καλλιάφα, Θεμελιώδη προβλήματα τῆς ψυχολογίας σελ. 28—52, 1928.

2) Ἰδὲ α) Driesch—Καλλιάφα θεμ. πρ., ψυχ. καὶ β) Καλλιάφα, Στόμα καὶ ψυχή, ὥλη καὶ πνεῦμα, 1929.

3) Περὶ τούτων εὐρέως πραγματεύονται ἴδια οἱ δύο πρῶτοι τόμοι τοῦ περιοδικοῦ «Ψυχικαὶ ἐρευναί», τὸ δοποῖον ἐκδίδει ὁ κ. Ἀγγελος Τανάγρας.

μουν ἐπομένως ἐν τῇ ταξιλογίᾳ ἡ ἡθικὴ συνείδησις εἶναι ὅχι μόνον ἀνεξήγητος, ἀλλὰ καὶ παράλογος.

Είναι βεβαίως ἀληθές, ὅτι, ἐπειδὴ τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας εἶναι τοιαῦτα, ὅποια εἶναι, βλέπω (θεωρῶ) ἀμέσως, ὅτι ταῦτα εἶναι τεταγμένα μόνον, ἔανθι μέσω τὰς ἐννοίας: φύσις, ψυχή, ἡθικὴ συνείδησις καὶ πολλὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας π. χ. τά: τοῦτο, οὐχὶ τοῦτο, τοιοῦτο, διάφορον κ.λ.π. Είναι κατ' ἀκολουθίαν αὗται λογικῶς ἀναγκαῖαι ἐννοιαί. Ἄλλος εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσω, ὅτι ἐν γένει δύναμαι νὰ κάμω λόγον περὶ αὐτῶν, ὅτι δύναμαι νὰ «ἔφαρμοζω» αὐτάς. Μόνον, ἔανθι ἔξελθω τῶν δρίων τῆς ἐπὶ τοῦ θεωρητικοῦ ἐγώσμοιο στηριζομένης ταξιλογίας, θὰ δυνηθῶ νὰ κατανοήσω πάντα τὰ εἰρημένα ζητήματα.

Οὗτος ἡ ταξιλογία ἐν τέλει ἄγει εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἡ δποία συνειδητῶς πρώτην καὶ κυρίαν αὐτῆς ἐννοιαν θέτει τὴν ἐννοιαν, τὴν ἐκφραζομένην διὰ τῶν λέξεων ὅντως δν ἡ πρᾶγμα καθ' ἑαντὸ δὲ ἀπόλυτον διότι, ἵνα συντομώτατα εἰπωμεν, βλέπω (θεωρῶ), ὅτι ἡθελον κατορθώσει νὰ ἐπιφέρω περισσότεραν τάξιν, δηλαδὴ ἡθελον κατανοήσει πολὺ ἀκριβέστερον τὸν κόσμον, ἔαν ἔξελθων τῆς ταξιλογίας ἀνέλθω εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἡ δποία κάμνει λόγον περὶ τινος τινός, τὸ δποῖον ὑπάρχει, καὶ ἔαν τοῦτο μηδέποτε ἔχῃ γίνει ὑπ' ἐμοῦ ἡ ὑπ' ἄλλου τινὸς συνειδητόν. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς εἶναι τὸ πράγματι ἡ τὸ ὅντως δν. "Οθεν, ἔαν τεθῇ ἡ ὑπαρξίας τοῦ ὅντως ὅντος, δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἐκεῖνο, τὸ δποῖον ἡ ταξιλογία μόνη δὲν δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ.

'Η ἐπιστήμη αὕτη περὶ τοῦ ὅντως ὅντος, τὴν δποίαν δ Driesch καλεῖ Wirklichkeitslehre, συνήθως καλεῖται μεταφυσική.

Κατὰ τὸν Driesch τὸ ὅντως δν δυνάμεθά πως νὰ γνωρίσωμεν, ἔαν ἀφορμηθῶμεν ἀπὸ προτάσεως τινος, τῆς δποίας τὸ κῦρος νὰ εἶναι ἀναντίρρητον· τοιαύτην δὲ πρότασιν ἔχομεν τὴν ἔξης: «τὸ ὅντως δν εἶναι ἀνάγκη νὰ είναι τοιοῦτον, ὡστε τὸ φαινόμενον αὐτοῦ, δηλαδὴ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν τάξει διατελούσης ἐμπειρίας, νὰ δύναται νὰ εἶναι τοιοῦτον, δποῖον πράγματι εἶναι». "Οθεν ἡ σχέσις τοῦ ὅντως ὅντος πρὸς τὴν ἐμπειρίαν (τὸ φαινόμενον αὐτοῦ) είται ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἀκολουθίαν. Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἡμεῖς ἀμέσως συνειδητὸν ἔχομεν τὸ φαινόμενον, ἀνάγκη νὰ εὔρωμεν αὐτοῦ, ὡς τῆς ἀκολουθίας, τὸν λόγον. Ἄλλος ἡ γενικωτέρα λογικὴ διδάσκει, ὅτι πρὸς ἀκολουθίαν τινὰ δὲν ἀντιστοιχεῖ εἰς καὶ μόνος ὠρισμένος λόγος τούτου δὲ ἔνεκα δ λόγος τίθεται καθ' ὑπόθεσιν. Πρὸς διασάφησιν τοῦ λογικοῦ τούτου κανόνος ἀς λάβωμεν παράδειγμά τι: 'Ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας μου εὑρίσκομαι πρὸ καιομένου τινὸς καταστήματος. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ἡ ἀκολουθία, τὴν δποίαν καλῶς γινώσκω. Λόγος δὲ αὐτῆς (ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ καὶ αἰτίᾳ) δυνατὸν νὰ είναι ἡ ἔνωσις ἡλεκτρικῶν ὁρυμάτων, ἐκούσιος ἐμπορησμός, ἀπροσεξία περὶ τὴν θερμάστρων κ.τ.λ.

"Ἐντεῦθεν συνάγομεν, ὅτι ἡ μεταφυσικὴ ἔρευνα ἀκολουθεῖ μέθοδον τὴν εἰς ὑποθέσεις ἄγονσαν ἐπαγωγήν.

'Η περὶ τοῦ ὅντως δντος διδασκαλία κατὰ Driesch δφεύλει πρὸς τούτοις

νὰ στηρίζεται καὶ ἐπὶ ἑτέρου θεμελιώδους λογικοῦ ἀξιώματος, ἐπὶ τοῦ ἔξῆς: "Ἡ ἀκολουθία οὐδέποτε εἶναι ποικιλωτέρα, συνθετωτέρα, τοῦ λόγου." Οὐδεν καὶ τὸ δύντως ὃν ἀνάγκη νὰ εἶναι ἢ συνθετώτερον ἢ τούλαχιστον τόσον σύνθετον, ὃσον εἶναι καὶ τὸ φαινόμενον αὐτοῦ, δηλαδὴ ἢ ἐμπειρία.

Τέλος δέ, ἵνα ἡ μεταφυσικὴ μὴ περιπέσῃ εἰς μονομερῆ φυσιοκρατίαν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ πάντοτε ποὺ ὁφθαλμῶν δλόκληρον τὴν ἀφετηρίαν, ἐκ τῆς τῆς ὅποιας δφείλει νὰ ἀφοροῦται· πρέπει δηλονότι νὰ ἀφοροῦται ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας, διὸ ἡς ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς, λαμβανομένης ἐν τῷ συνάλloῳ αὐτῆς· κατορθοῦται δὲ τοῦτο, ἐὰν ἐρευνᾶται τὸ τὶ (ἢ ἐμπειρία) οὐχὶ καθ' ἑαυτό, ἀλλ' ὡς ἐν ἐμοὶ συνειδητόν.

Μετὰ τὰ μεθοδολογικὰ ταῦτα ὁ Driesch εἰσέρχεται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περὶ τοῦ δύντως δύντος (μεταφυσικῆς) εἰς τὴν ἔξετασιν τῶν αὐτῶν ζητημάτων, τὰ δποῖα ἐπραγματεύθη καὶ ἐν τῇ ταξιλογίᾳ, ἀλλ' ἀπὸ δλως διαφόρου (ἀπὸ μεταφυσικῆς) ἀπόψιν. Διότι ἡ μεταφυσικὴ δὲν εἶναι συμπλήρωμα τῆς ταξιλογίας, ἀλλὰ τὸ μεταφυσικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας ἐν γένει, τῆς δποῖας τὸ ἑτερον μέρος, τὸ μὴ μεταφυσικόν, εἶναι ἡ λογικὴ (ταξιλογία).

"Οὐδεν εἰσερχόμεθα νῦν εἰς τὴν μεταφυσικὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐμπειρίας. Ἀλλ' ἐκ τῶν πολλῶν ταύτης προβλημάτων ἐλάχιστα καὶ διὸ δλιγίστων θὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα.

Ἄναγράτομεν δὲ ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον τὸ ζήτημα τοῦ τόπου (ἢ τοῦ χώρου). Καθ' ἀλλωτέρῳ εἴπομεν, ἡ ποικιλία, ἡ συνθετότης, τοῦ δύντως δύντος δὲν πρέπει νὰ νοῆται μικροτέρα τῆς τοῦ φαινομένου αὐτοῦ, δηλαδὴ τῆς ἐμπειρίας. Συμπεραίνομεν ἄρα ἐνταῦθα, ὅτι ἐν τῷ δύντως δύντι ὑπάρχει σύστημα ἀναφορῶν, μὴ δυνάμενον νὰ δρισθῇ ἀκριβέστερον, τὸ δποῖον ὑποπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν ὡς τόπος· τὸ μεταφυσικῶς δὲ τιθέμενον ἐκεῖνο σύστημα ἀναφορῶν ἔχει πλῆθος μορφῶν τούλαχιστον ἵσον πρὸς τὸ πλῆθος τῶν μορφῶν τοῦ φαινομένου εἰς ἡμᾶς τόπου· κύθος δηλονότι, ἐλλειψοειδὲς κλπ. σημαίνουν καὶ ἐν τῷ δύντως δύντι διαφοράς, αἱ δποῖαι ὑπάρχουν ἐντὸς ἐνδέξιας καὶ τοῦ αὐτοῦ εὐδυντέρου συστήματος ἀναφορῶν δποῖον τι δὲ εἶναι ἀκριβῶς τὸ δύντως δύντες ἐξεταζόμενον ἀπὸ τοπικῆς ἀπόψιν, εἶναι βεβαίως ἀγνωστον. Τὸ πρόβλημα περὶ τοῦ τόπου, ἐὰν ἔξετασθῇ δμοῦ μετὰ τοῦ ζητήματος περὶ τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς (Vitalismus), ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν μεταφυσικὴν εἰκασίαν, ὅτι ἐν τῷ δύντως δύντι ὑπάρχουν πιθανῶς συστήματα ἀναφορῶν (σχέσεων), τὰ δποῖα οὐδόλως ἐμφανίζονται εἰς ἡμᾶς. Οὕτω δὲ συνάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι πεπλανημένη ἡ γνώμη τοῦ Σπινόζα, ὅτι πᾶσα ἰδιότης τοῦ δύντως δύντος ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ἀναγκαῖως διά τινες τρόπου τοῦ κατηγορήματος ἔκτασις (extensio).

"Ἡ δὲ μεταφυσικὴ ἐρευνα ἑτέρου ζητήματος, τοῦ ζητήματος τῆς αἰτιότητος, ἀγει εἰς τὸ πολυυθρόνητον πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας, τὸ δποῖον ἐρευνῆ-

ο Driesch καὶ εἰς ἄλλα αὐτοῦ βιβλία⁽¹⁾. Κατ' αὐτὸν τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας, ίδιᾳ κοσμολογικῶς θεωρούμενον, εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀλυτον. Ἀλλ' οὐσιας φαίνεται πιθανή ἐλευθερία τις τῆς βουλήσεως τοῦ ἀτόμου καταφατική, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἀποφατική, καθ' ἥν δηλαδὴ ἀρνεῖται τις ἡ σπανιώτερον καταφάσκει τὴν πραγματοπόλησιν συνειδητῶν τινων φαινομένων· πάντα δῆμος ἀνεξαιρέτως τὰ ψυχικὰ συνειδητὰ φαινόμενα ἀνακύπτονταν ἐν ἐμοὶ ἀνευ τῆς βουλήσεως μου· ἀλλ ἐγὼ πιθανῶς, ὡς εἴπομεν, δύναμαι ἵσως ἐλευθέρως νὰ ἀσπασθῶ τι ἔξ αὐτῶν ἡ ὅλως νὰ ἀπορρίψω. Κρίνει δὲ ἀναγκαίαν τὴν ἀποδοχὴν τοιαύτης τινὸς περιωρισμένης ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως ο Driesch· διότι ἀνευ τῆς ἐλευθερίας ταῦτης ἡ ὑπαρξία ἐν γένει συνειδήσεως θὰ ἦτο ὅλως περιττή.

Ἐν τοῖς ἐμπειρικοῖς φαινομένοις κατὰ τὴν λογικὴν (ταξιλογικὴν) ἐρευναν ἀνευρέθησαν αἱ ἔννοιαι ὀλότης καὶ μὴ ὀλότης (τύχη, σύμπτωσις). αἱ ἔννοιαι αὗται ἐρμηνεύομεναι μεταφυσικῶς ἀγουν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ὄντως ὅν κατέχεται ὑπὸ δύο πρώτων ἀρχῶν (Dualismus, δυϊσμός). συμφώνως δὲ πρὸς τὸ ἀξιώμα, ὅτι ὁ λόγος δὲν δύναται νὰ εἴναι ἀπλούστερος τῆς ἀκολουθίας, ὁ δυϊσμὸς οὕτος τοῦ ὄντως ὄντος εἶναι κατ' ἀνάγκην τούλαχιστον τόσον εὐφύς, ὃσον εἶναι καὶ ὁ τῆς ἐμπειρίας (κυρίως σύμπτωσις, ἀσθένεια, κακία..).

Μεταφυσικῶς ἐρευνᾶται πρὸς τούτοις καὶ τὸ ζήτημα τοῦ γινώσκειν· τῶν ἐρευνῶν δὲ τούτων παρὰ Driesch τὸ πόρισμα εἶναι, ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι πρώτη τις ἀναφορὰ (Urbeziehung), κυρίᾳ ίδιότητος τοῦ ὄντως ὄντος. Ἡ δὲ γνῶσις ἀντη τοῦ ὄντως ὄντος δὲν πρέπει νὰ γοῆται οὕτω στενῶς, ὥστε νὰ συμπίπτῃ ὅλως πρὸς τὴν «ἰδικήν μού» γνῶσιν. Ἡ γνῶσις ἐν γένει εἶναι γένος ἀγνωστον, τὸ δποῖον περιλαμβάνει πολλὰ εἴδη, ἐκ τῶν δποίων ἐν μόνον γινώσκω ἐγώ· παρὰ τοῦτο ἔτερον εἶδος γνώσεως εἶναι π. χ. ἡ κατ' ἔνστικτον γνῶσις, τρίτον δὲ ἡ γνῶσις, ἡ δποία ἐν τοῖς ἐνοργάνοις φαίνεται ωμομίζουσα τὰ τῆς γενέσεως ἐν γένει.

Τὰ προβλήματα ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα πραγματεύεται τὸ πρῶτον μέρος τῆς περὶ τοῦ οὕτως ὄντος διδασκαλίας (Wirklichkeitslehre).

Εἰς τὸ δεύτερον δὲ μέρος διδηγεῖ ήμας τὸ ζήτημα περὶ τῆς σημασίας τοῦ θανάτου. Τὰ ὑψιστα δὲ τῶν ζητημάτων ἐρευνῶνται ἐν αὐτῷ. Τὸ ζήτημα τοῦ θανάτου εἶναι ἐν τῇ μεταφυσικῇ τοῦ Driesch κεντρικόν, ὡς ὁ ίδιος λέγει οητῶς. Τὸ πρωταρχικὸν γεγονός «ἔχω τι συνειδητόν», τὸ δποῖον εἶναι ἡ ἀφετηρία πάσης φιλοσοφίας καὶ πάσης ἐπιστήμης, ἔχει ἀρχήν τινα καὶ τέλος. Ἐγώ, δ ἔχων τι συνειδητόν, δὲν ὑπῆρχον ἀνέκαθεν, μετὰ δὲ τινα χρόνον θὰ ἀποθάνω. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου πηγάζουν νέα μεγάλα προβλήματα τὰ ἔξης: Ἐὰν ἡ γνῶσις ἐν γένει εἶναι ίδιότητος τοῦ ὄντως ὄντος, δύναται τὸ εἶδος αὐτοῦ, τὸ δποῖον ἐγὼ ἔχω, νὰ ἐκλίπῃ διὰ τοῦ θανάτου μου;

1) Ιδέ: Driesch—Καλλιάφα, Θεμελιώδη προβλήματα τῆς ψυχολογίας σελ. 236 καὶ ἔξης, 1928.

Ανακύπτει ἄρα ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τῆς ἀθανασίας. Αἱ δὲ ἀποκρίσεις, αἱ δποῖαι δύνανται νά δοθοῦν εἰς αὐτὸν εἶναι πολλαῖ: ἐκ δὲ τούτων οὐδεμία ἀναγκάζει ήμας ἀπολύτως νά τὴν ἀποδεχθῶμεν⁽¹⁾.

Κατὰ ταῦτα δὲ θάνατος ἀγει καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἔξω τοῦ χρόνου μεταβάσεως τοῦ ὄντως ὄντος εἰς πολλὰς φάσεις. Τὸ δόντως δὲ δηλαδὴ δυνατὸν νά ὑπάρχῃ εἰς διαφόρους καταστάσεις, ἐκ τῶν δποίων μία εἶναι δὲ κόσμος, δὲ ἐμφανιζόμενος εἰς ήμας ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου. Ἐντεῦθεν δὲ τελευταῖον συνάγεται, ὅτι ή μεταφυσικὴ ζητεῖ τὸν «λόγον» (όχι βέβαια μόνον τὸν λογικὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸν πραγματικὸν) πασῶν τῶν δυνατῶν φάσεων τοῦ κόσμου καὶ τοῦ νόμου τῆς ἀρχόντος ἐπαλληλίας αὐτῶν. Ο λόγος δὲ οὗτος δφείλει νά εἶναι σταθερὸς καὶ ἀπόλυτος, οὐδαμάθει ἀλλοθεν ἔξητημένος. Μὲ ἄλλας λέξεις ὑποκείμενον τῆς μεταφυσικῆς ἐρεύνης γίνεται δὲ Θεὸς ὡς ἔννοια καὶ ὡς ἔμμεσον, δι' αὐτῆς εἰκαζόμενον ὡς πράγματι ὑπάρχον ἀντικείμενον.

Τὴν ἀθετίαν⁽²⁾ δὲ Driesch θεωρεῖ οἰζικῶς ἐσφαλμένην θεωρίαν, ἀποδειγμένην δὲ κατ' ἐπαγωγὴν τὴν ὑπαρξίν γινώσκοντος δημιουργοῦ. Τὸς περὶ τούτου δὲ ἀποδείξεις παρέχει ήμιν ὑδίᾳ ή σύγχρονος βιολογία καὶ ή σύγχρονος ψυχολογία, ή δποία ἀπηλλάγη δριστικῶς πλέον ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ συνειδούν καὶ τὴν τοῦ ψυχοφυσικοῦ παραλληλισμοῦ⁽³⁾). Πέρα τῆς ὑπάρχεως γινώσκοντος Δημιουργοῦ, σήμερον οὐδὲν βέβαιον δύναται νά λεχθῇ, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον πιθαναί τινες θεωρίαι δύνανται νά ὑπάρχουν.

Ἐκ τῶν δλίγων τούτων, τὰ δποία εἴπομεν περὶ τῶν ζητημάτων, τὰ δποία πραγματεύεται ή μεταφυσικὴ τοῦ Driesch, εὐκόλως, ὡς νομίζομεν, δύναται τις νά χαρακτηρίσῃ αὐτήν. Ἀλλ' οὐμως παντὸς ἄλλου καλύτερον χαρακτηρίζει αὐτὴν αὐτὸς οὗτος δὲ Driesch. Διὰ τοῦτο προτιμῶμεν νά παραθέσωμεν χωρία τινὰ χαρακτηριστικά, εἰλημένα ἐκ τῆς περὶ τοῦ ὄντως ὄντος διδασκαλίας: «Η διδασκαλία ήμῶν, λέγει δὲ Driesch, δὲν εἶναι ἀνθρωποκεντρική· διότι εἰς ήμας πᾶν τὸ ἀνθρώπινον φαίνεται πάρα πολὺ μικρόν· ὅστε μηδέποτε νά εἶναι δυνατὸν νά τεθῇ τοῦτο ὑφὲ ήμῶν σκοπὸς τοῦ κόσμου.... Πολλοὶ θὰ εἴπουν, ὅτι ήμεις ἐνταῦθα, κυρίως εἰπεῖν, ἐπιδιώκομεν μᾶλλον θεολογίαν παρὰ μεταφυσικήν τινα.. . Βέβαιώς τὸ σύγγραμμα ήμῶν τοῦτο εἶναι λίαν ἀσυγχρόνιστον (ιαππιοδετην)⁽⁴⁾ διότι εἰς τὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν δποίαν ζῶμεν, τὰ κοινωνικὰ ζητήματα θεωροῦνται ὡς αὐτὰ ταῦτα τὰ ήθικὰ ἐν γένει τὰ δὲ ἐγκόσμια, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐν τῷ χρόνῳ καὶ τόπῳ ὑπάρχοντος, ὡς τὰ ἀπολύτως ὑπάρχοντα· ή ἐποχὴ ήμῶν εἶναι ή δημιουργήσασα τὰς παραδόξους φράσεις ἐγκόσμιος ἀσκησίς (Askese), μάλιστα δὲ τὴν

1) Περὶ τούτων εὑρὺς λόγος γίνεται εἰς τά: Θεμελιώδη προβλήματα τῆς ψυχολογίας Driesch—Καλλιάφα, ἀπὸ σελ. 237.

2) Ἰδὲ Σ. Καλλιάφα: «Η ἀθετία καὶ δὲν διλειπόμενος εἶναι ἀσυγχρόνιστοι θεωρίαι εὖ περιοδος.» Εκκλησία, ἀρ. 13, 15, 16 τοῦ ἔτους 1927.

3) Ἰδὲ Σ. Μ. Καλλιάφα, Σῶμα καὶ ψυχή, ὑλη καὶ πνεῦμα, 1929.

έγκροσμιος θρησκεία¹⁾ , τὸν γνησιώτατον τοῦτον πάντων τῶν ἔνδινων σιδήρων. Ὅτι δὲ βιτιλεία τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ βαθυτάτῃ σημασίᾳ τῆς φράσεως ταύτης οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἶναι γνόμη, τὴν δποίαν τὸ ἔργον τοῦτο πιστεύει, δτι δύναται δχι μόνον ἀπλῶς νὰ ἰσχυρισθῇ δις τὸ μέγιστον αἵτοῦ συμπέρασμα, ἀλλὰ καὶ πιθανὴν νὰ καταστήσῃ. Ἐν ταῖς ήμέραις ήμῶν φαίνεται μοι, δτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὴν φιλοσοφίαν, δτι τὰ ἐπίγεια ἀποτελοῦν ἐλάχιστον μόνον μέρος τῆς ἐπικρατείας αὐτῆς...»

Κατ²⁾ αὐστηρῶν ἀκολουθίαν τῶν σκέψεων τούτων ὁ Driesch ὅλην ἀποδίδει σημασίαν εἰς τὸν πρακτικὸν πολιτικὸν βίον. Η πολιτεία, λέγει, εἶναι μόνον μέσον δυνάμενον νὰ δηγῇ εἰς ὑψίστους ἡθικοὺς σκοπούς, ἀλλ' οὐδέποτε σκοπὸς καθ' ἕαυτόν· ὁ ἀπότατος δὲ σκοπὸς τῆς πολιτείας εἶναι η ἀρσις ἕαυτῆς, η φιλοσοφικὴ ἀναρχία, δηλαδὴ κοινωνικὴ κατάστασις τόσον ἡθική, ὥστε μηδενὸς πολιτεύματος νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη. Ἐκ δὲ τῶν πράγματις ὑπαρχόντων πολιτευμάτων ὁ Driesch πάντων ἀριστον κρίνει τὴν δη μοκρατίαν τὴν ἄγουσαν εἰς ἀριστορατίαν, τὴν δημοκρατίαν δηλαδή, ἐν τῇ δποίᾳ ἀρχουσιν οἱ κατὰ πάντα καὶ δὴ οἱ ἡθικῶς ἀριστοι. Ινα δὲ κατορθώνεται τοῦτο ὁ Driesch συνιστᾶ σύστημα ἐμμέσου ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων. Τὴν διὰ τοῦ πολέμου ὁμήμισιν τῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κρατῶν πρὸς ἄλληλα καταδικάζει ἀνεπιφυλάκτως ὁ Driesch· οὐδὲ καν τὸν ἀμυντικὸν πόλεμον κατ' ἔχθροῦ ἐπιτιθεμένου ἐπιδοκιμάζει, ἐὰν οὕτος εἶναι λαὸς πεπολιτισμένος· διότι νομίζει, δτι δ ἀδίκως ἐπιτιθέμενος διὰ τῆς παθητικῆς ἀμύνης, διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ πάσης φύσεως ἐπικοινωνίας, διὰ τῆς στερογήσεως πάσης εὐκαιρίας πρὸς ἐπίδειξιν ἡρωϊσμοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀνεπτυγμένης ἡθικῆς κρίσεως τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος θὰ ἀπέλθῃ κατησχυμένος εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δὲ ἔννοιαν τῆς γνησίας φίλοπατρίας²⁾ δις ἔξῆς ἀναπτύσσει: «Σέβου ἀνεπιφυλάκτως τὴν πολιτείαν δις ὑψιστον ἡθικὸν μέσον καὶ ὑπηρέτει προθυμότατα τὴν πολιτείαν, εἰς τὴν δποίαν ἀνήκεις· μᾶλιστα δὲ ἀγάπτα αὐτήν, ἐὰν τῷ δητὶ ἴδιαιτέρᾳ τις ἴδεα προσιδιάζῃ μόνον εἰς αὐτήν, ἐὰν ἀναγκαίως προσελκύῃ τὴν ἀγάπην σου ἔνεκα τοῦ ἡθικοῦ αὐτῆς περιεχομένου. Ἀλλ' ὅμως νὰ μὴ θεωρῇς αὐτὴν ἀπλῶς καὶ μόνον, ἐπειδὴ εἶναι η ἴδια σου πολιτεία, καλυτέραν ἀλλων πολιτειῶν· νὰ μὴ παραβλάπτῃς τὰ δίκαια ἀλλων πολιτειῶν, μηδὲ νὰ μεταχειρίζεται κατ' αὐτῶν βίαν.

Αὕτη εἶναι η ἀληθῆς φιλοπατοία, ὁ ἀληθῆς πρὸς τὴν πολιτείαν σεβασμός, ἦνωμένος μετ' ἀγάπης πρὸς αὐτήν, τὸν δποῖον οὐδεὶς ἀλλος περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς δύναται νὰ διδάσκῃ». Υπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο πραγματεύεται ὁ Driesch καὶ τὰ ἀλλα ζητήματα. Τελευταῖον δὲ διδάσκει, δτι η ἡθικότης τὸ κῦρος αὐτῆς δύναται νὰ ἀντλῇ μόνον ἐκ τῆς μεταφυσικῆς ή, δπερ ση-

1) Περὶ τοιαύτης θρησκείας διμιούν οἱ νεοκαντινοί λ. χ. ὁ Natorp ἐν Sozialpädagogik.

2) Die Sitliche Tat σελ., 136.

μαίνει σχεδὸν τὸ αὐτὸν ἐκ τῆς θρησκευτικῆς θεωρίας. «¹⁾Ανευ¹⁾ μεταφυσικῆς ἢ θρησκευτικῆς θεμελιώσεως ἡ ἡθικότης δὲν δύναται, κυρίως εἰπεῖν, νὰ ὑποχρεώνῃ τὴν διάνοιαν εἰς ἐπιδοκιμασίαν. ²⁾Ανευ τῆς θεμελιώσεως ταύτης ἡ ἡθικότης θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς ψευδαισθήσια (illusion).» Διὰ ταῦτα δὲ ἀρνούμενος πᾶσαν μεταφυσικήν, δὲ ὑλιστής καὶ δὲ ἄθεος ἡ δὲ ἀκολουθῶν μηχανικήν τινα περὶ τοῦ κοσμοῦ ἐν γένει καὶ περὶ τῆς ζωῆς θεωρίαν, ἐὰν θέλῃ νὰ εἶναι συγειδητῶς ἀκόλουθος πρὸς ἑαυτόν, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἡθικός. ³⁾Ἐὰν δὲ πολλοὶ τοιοῦτοι ἀνθρώποι εἶναι τῷ ὅντι ἡθικοὶ ἐν τῇ πράξει, τοῦτο συμβαίνει κατ’ ἐντελῆ φιλοσοφικήν ἀνακολουθίαν αὐτῶν. ⁴⁾Ἐὰν ἡ ἡθικότης στερῆται πάσης μεταφυσικῆς θεμελιώσεως, οὐδεὶς ἔχων τὸν ὑγιῆ φυσικὸν νοῦν δύναται νὰ ἀσπάζειαι αὐτήν· διότι ἡ ἀπλουστάτη σκέψης, τὴν δποίαν πᾶς τις εὐκόλως δύναται νὰ κάμῃ εἶναι ἡ ἔξης: ἐὰν πλὴν τῶν ἐπιγείων μηδὲν ἔτερον ὑπάρχῃ, δφείλω νὰ ἀπολαύσω αὐτῶν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ἀδιαφορῶν ἐντελῶς περὶ τῶν μέσων ὅτι δὲ ἐντεῦθεν γεννᾶται κατ’ αὐστηρὰν λογικὴν ἀκολουθίαν ἡ χειρίστη μορφὴ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, οὐδεμίᾳ δὲ μορφὴ γνησίας φιλανθρωπίας, γνησίου σοσιαλισμοῦ, δύναται πᾶς ἀμερόληπτος κριτής εὐκόλως νὰ συμπεράνῃ. Τὸ πρακτικὸν τοῦτο συμπέρασμα, ὡς γνωστόν, συνάγεται σήμερον καὶ ἐφαρμόζεται, ὑπὸ πολλῶν, οἵ δποῖοι μόλια ταῦτα ἀποκαλοῦν ἑαυτοὺς ἰδεολόγους.

Ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἡθικῆς τοῦ Driesch.

Οὕτως ἐποργματεύθημεν δι’ ὀλίγων περὶ τοῦ ὅλου φιλοσοφήματος Driesch. ⁵⁾Υπολείπεται δὲ νῦν νὰ ἴδωμεν τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς ἄλλα φιλοσοφικὰ συστήματα, νὰ χαρακτηρίσωμεν αὐτὸν καὶ αὐτὸν γενικῶς καὶ νὰ ἐκθέσωμεν τὰ τῆς ἐπιρροῆς, τὴν δποίαν ἀσκεῖ σήμερον ἐπὶ τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Driesch ἐγεννήθη κατὰ τὸ μέγιστον καὶ κύριον αὐτοῦ μέρος ἀνευ ἐπιδράσεώς τινος ἀλλού τινὸς φιλοσοφήματος· διότι, δις προείπομεν, οὗτος εἶχεν ἡδη μορφώσει τὸ σύστημα αὐτοῦ κατὰ τὰ κύρια πρὸιν ἡ ἀσχοληθῆ μὲ ἄλλα φιλοσοφήματα. ⁶⁾Οτι δὲ βραδύτερον εἰς τὰς λεπτομερείας παρὰ πολλῶν πολλὰ παρέλαβεν ὁφέλιμα διδάγματα, εἶναι αὐτόδηλον.

«Ἄλλος ὅμως αὐτὸς οὗτος δὲ Driesch ἀνευρίσκει τὸ σύστημα αὐτοῦ κατὰ τὰ οὐσιωδέστατα συγγενὲς πρὸς τὸ τοῦ ⁷⁾Αριστοτέλους, πρὸς τὸ τοῦ ⁸⁾Λεϊβνιτίου καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων πρὸς τὸ τοῦ E. v. Hartmann.⁹⁾Ο Driesch ἐκτιμᾷ πολὺ τὸν Bergson, καίτοι ἀνεπιφυλάκτως ἀπορρίπτει τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ περὶ ἐνοράσεως (Intuition). Τὸ βιβλίον τοῦ Bergson «Matière et membre» κρίνει δὲ Dr. ὅτι εἶναι τὸ ἐμβριθέστατον ψυχολογικὸν σύγγραμμα τῶν νεωτάτων χρόνων.

Τὸ φιλοσόφημα τοῦ Driesch κατὰ μὲν τὴν μέθοδον εἶναι ἐνσυνειδήτως δρθολογικόν· ἀλλοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον νοεῖ οὐχὶ τὴν προσπάθειαν νὰ ὑπαχθῇ ὅλη ἡ ἐμπειρία εἰς τὴν μηχανικήν θεωρίαν, ὅπερ πράττει δὲ κοινῶς

1) ¹⁾ Ιδὲ Θεμ. προβλήματα τῆς ψυχολ. — Καλλιάφα σελ. 243.

καλούμενος δρθιολογισμός, ἀλλὰ τὴν λογικῶς αὐστηράν, ψυχράν, ἀπροκατάληπτον ἀπάστης τῆς ἐμπειρίας ἔρευναν, τὴν ἀποβλέπουσαν ἵδια εἰς τὴν ἔκτασιν τοῦ κύρους τῆς ἐννοίας τῆς δόλοτητος. Κατὰ δὲ τὸ περιεχόμενον εἶναι δυϊστικὸν καὶ νοησιαρχικόν.

Οἱ Driesch καὶ ὡς βιολόγος καὶ ὡς φιλόσοφος διακρίνεται διὰ τὴν ἀκριβεστάτην τῶν πραγμάτων ἔξετασιν, ἡ δποία παρ' αὐτῷ εἶναι ἀπηλλαγμένη παντὸς ἐνθουσιασμοῦ, παντὸς σχεδὸν συναισθήματος προσωπικοῦ, διὰ τὴν αὐστηρὰν κατ' ἀρχὴν ἀποφυγὴν πάσης καλλιτεχνικῆς διακοσμήσεως τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως. Τὴν γλῶσσαν ἐν γένει ὑπολαμβάνει ἐν τῶν μεγίστων ἐμποδίων τῆς καθαρᾶς καὶ ἀκριβοῦς ἐπιστημονικῆς νοήσεως καὶ τῆς σαφοῦς καὶ εὐκρινοῦς διατυπώσεως τῶν ἐννοιῶν, διότι αὕτη προηλθε κυρίως ἐκ τῶν κατ' αἰσθησιν ἀντιλήψεων. Γλῶσσα, οὖτα εἶναι ἡ τῶν μαθηματικῶν, θὺν ἥτο, ἀν τὸ δυνατόν, ἡ ἰδεώδης γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης καὶ δὴ τῆς φιλοσοφίας· ἡ ἐπιστήμη θὰ ἔπειρε νὰ διανοῆται καὶ νὰ ἐκφράζεται διὰ προτάσεων, δποῖαι εἶναι αἱ τῶν μαθηματικῶν.

Οἱ Driesch ὑπερέχει τῶν νεωτέρων φιλοσόφων καὶ κατὰ τὸ θάρρος, μὲ τὸ δποῖον ἐκφέρει τὴν γνώμην του περὶ τῶν ὑψίστων μεταφυσικῶν ζητημάτων. Οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων φιλοσόφων, ἐὰν μὴ ἀπορρίπτουν αὐτὰ ὅρτως, οὐδὲν σαφὲς λέγουν· κατέχονται δὲ πολλάκις ὑπὸ κωμικῆς δειλίας κατὰ τὸν J. Vol^le It καὶ ὑπὸ ἴσχυρᾶς ἀγωνίας πρὸ τῶν μεταφυσικῶν ζητημάτων. Ἡ αὕτη σαφήνεια διακρίνει τὸν Driesch καὶ δσάκις πρόκειται νὰ καθορίσῃ τὸν βαθμὸν τῆς βεβαιότητος, δ ὅποιος εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ εἰς ἔκαστον τῶν μεταφυσικῶν ζητημάτων.

Οἱ Driesch πρὸς τούτους, κατὰ τὴν δμολογίαν πάντων τῶν ἐλθόντων εἰς προσωπικὰς σχέσεις μὲ αὐτόν, σέβεται ἀπολύτως τὴν ἀλήθειαν καὶ εἶναι πάντοτε ἔτοιμος νὰ ἀφήσῃ παλαιάν τινα γνώμην καὶ νὰ ἀσπασθῇ ἄντ' αὐτῆς ἄλλην νεωτέραν, ἀν αὕτη ἥθελεν ἀποδειχθῆ ὁρθοτέρα. Πρῶτον καθηκον διδάσκει τοὺς μαθητάς του τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν ἀδυσώπητον λογικὴν σαφήνειαν. Πᾶσα δὲ μεγαλαυχία, οἵαδήποτε ἐπίδειξις εἶναι ὅλως ἔνεστη πρὸς αὐτόν. Τελεία ἀπλότης τρόπων, ἀπροκαταληφία, μεγάλη ἀνεξικακία πρὸς τοὺς ἀντιφρονοῦντας, τῶν δποίων ἀδιστάκτως δμολογεῖ τὰς ἀρετάς, καταπλήσσουσα ἀποστροφὴ πρὸς σύμπτηξιν περὶ ἑαυτὸν δμάδος δπαδῶν, οἵονεὶ κόμματος ἐπιστημονικοῦ, τὸ δποῖον ἀναμφιβόλως δεσμεύει τὴν ἐλευθέραν κρίσιν αὐτῶν, πάντα ταῦτα μαρτυροῦν, ὅτι εἶναι τῷ ὅντι σοφός. Εὐλόγως ἄρα ὁ Driesch θεωρεῖται σήμερον δ λογικῶς αὐστηρότατος, δ περὶ τὴν ἔρευναν ἀκριβέστατος, δ συστηματικώτατος καὶ εὐδύτατος νοῦς τῆς ἐποχῆς μας καὶ εἰς τῶν ἀρίστων ἀνθρώπων ἐν γένει.

Ἡ δὲ ἐπίδρασις, τὴν δποίαν ἀσκεῖ ἡ βιολογία καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Driesch ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως δλοκλήρου τῆς οἰκουμένης εἶναι μεγίστη. Ἄλλ^o δμως, ὅτε τὸ πρῶτον ἀνεφάνη αὕτη, εἰχε νὰ παλαίσῃ ἵδια τὸ μὲν πρὸς τὸν ἐνισμὸν τοῦ Haeckel, δ ὅποιος, ὡς εἴδομεν, ἔνωρὸς διέκοψε πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὸν μαθητήν, τὸ δὲ πρὸς τὸν Νεοκατιανισμόν, ὅστις περὶ

τὰ τέλη τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 20ῆς ἥτο τὸ ἴσχυρότατον τῶν φιλοσοφημάτων. Οὗτος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς μηχανικῆς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου ἀντετάχθη μὲν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὴς νεωτέρας θεωρίας τῆς ζωτικῆς-ἀρχῆς (Neovitalismus), τὴν δοποίαν ἵδυσε καὶ προίγαγεν ὁ Driesch ἀλλὰ μετὰ μεγάλης ἐπιπολαιότητος. Οὗτο π.χ. ὁ ἀρχηγὸς τῆς κληρούσιης Μαρβουργείου σχολῆς Cohen, χωρὶς πιθανώτατα νὰ γνωρίζῃ τι ἄλλο περὶ Driesch παρὰ μόνον τὸ ὄνομα, ἀπεκάλεσε ποτε τὴν θεωρίαν τοῦ Driesch «σφάλμα τοῦ πολιτισμοῦ» (Kulturfehler) εἰς τὴν γνώμην δὲ ταύτην οἱ περὶ τὸν Driesch ἀντεῖπον, ὅτι ὁ νεοκαντιανισμὸς εἶναι ἡ τροχοπέδη τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐτερος διάσημος νεοκαντιανός, ὁ Rickert, καρακτηρίζει τὴν θεωρίαν τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς «ἀπογοητευτικὸν παράδειγμα ἀντιλήψεως τῆς πραγματικότητος ποιούσης αὐτὴν ὑποκειμενικήν», ἀλλαχοῦ δὲ περὶ τῶν ἔνοργάνων δοκιμάζει, ὅτι ταῦτα «ἀνάγκη νὰ ὑπάγωνται εἰς φυσικὰς ἢ χημικὰς ἐννοίας, καίτοι αὐτόδηλον εἶναι, ὅτι τὸ ἔνοργανον ὃν δὲν είναι μηχανή». Οὐτι δ Rickert οὕτως ἀντιφάσκει: ἐκ πρώτης ὅψεως ἐκπλήττει πάντα αὐτοῦ ἀναγνώστην. Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς ἐπιπολαιότητος, μὲ τὴν δοποίαν κρίνουν περὶ τῆς θεωρίας τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς οἱ νεοκαντιανοί εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τῶν δοκιμωτάτων, ὁ Cassirer, θεωρεῖ ἀκόμη σήμερον ὡς τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς βιολογίας τὴν θεωρίαν τοῦ Weismann, ἡ δοποία, ὡς προείπομεν, ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Driesch πειραματικῶς ἀπολύτως ψευδής. Καὶ φυσιοδίφαι δὲ ἀντίκεινται πρὸς τὸ φιλοσόφημα τοῦ Driesch. Ἶλλος εἶναι εὐνόητον, ὅτι, ὅσοι ἐπὶ μακρόν, καθ' ὅλον τῶν βίον αὐτῶν, ἔησαν μὲν θεωρίαν τινὰ καὶ φήμην μεγάλην ἀπέκτησαν δι' αὐτῆς, δὲν δύνανται κατὰ κανόνα περὶ τὸ τέρμα τῆς ζωῆς νὰ ἀσπασθοῦν θεωρίαν ἑτέραν, ἀνατρέπουσαν ἔκεινην ἀρδην, ὅσονδήποτε ἐναργής καὶ ἂν εἶναι ἡ νεωτέρα.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ὅμως οἱ πλεῖστοι ἡ μεθίστανται ἡ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προσέρχονται εἰς τὴν νεωτέραν τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς θεωρίαν. Αἱ τάξεις τῶν διπαδῶν μηχανικῶν θεωριῶν δῆμέραι μεγάλως ἀραιοῦνται.

Τὴν μεγάλην τοῦ Driesch ἐπιφρόνην ἐφ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, πρὸ παντὸς μετὰ τὸν πόλεμον, μαρτυροῦν καὶ αἱ συχνόταται προσκλήσεις αὐτοῦ, ἵδια εἰς Ἀγγλίαν, Ἀμερικήν, Κίναν, Ἰαπωνίαν καὶ οἱ ἀνεπιφύλακτοι ἔπαινοι ἐπιστημόνων πάσης χώρας, ἐν οἷς καὶ πολλῶν γάλλων, καὶ ἡ μετάφρασις πολλῶν συγγραμμάτων του εἰς πολλὰς ἔνεας γλώσσας.

Ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦν ἡ ὁ καθαρὸς ὑλισμὸς τῶν μέσων τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος καὶ δὴ ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν μορφήν, τὴν τοῦ καλουμένου ἴστορικοῦ ὑλισμοῦ ἡ αἱ θεωρίαι τῶν νεοκαντιανῶν. Ἐλάχιστα δὲ εἶναι γνωστὸς δ Driesch καὶ παρ' αὐτοῖς ἀκόμη τοῖς βιολόγοις. Η τιμή, ὅτι πρῶτος κατέστησε τὸ ὄνομά του Driesch γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι ἀνήκει εἰς τὸν κ. Ἀγγελον Τανάγραν, ἰδουτὴν τῆς Ἐταιρίας ψυχικῶν ἐρευνῶν, ἡ δοποία ὡς εἴπομεν ἀλλαχοῦ, κατ' εἰσήγησιν αὐτοῦ πολλάκις ἀνεκήρυξε τὸν Driesch ἐπίτιμον αὐτῆς μέλος.

Τὰ δὲ σπουδαιότατα τοῦ Driesch συγγράμματα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Phi-

losophie des Organischen 4η ἔκδ. 1929, ὑπάρχει γαλλικὴ καὶ ἀγγλικὴ μετάφρασις, 2) Ordnungslehre, 2a ἔκδ. 1923, 3) Wirklichkeitslehre 2a ἔκδ. 1922, 4) Leib und Seele, 3η ἔκδ. 1923, 5) Wissen und Denken, 2a ἔκδ. 1922, 6) Metaphysik, 1924, 7) Relativitätstheorie und Weltanschauung 2a ἔκδ. 1930, 8) Die sittliche Tat, 1927, 9) Grundprobleme der Phychologie, 1926. Μετεφράσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Σ. Μ. Καλλιάφα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: Θεμελιώδη προβλήματα τῆς ψυχολογίας καὶ ἄλλα.

Περὶ Driesch ὑπάρχουν σήμερον πλεῖσται μονογραφίαι, ὡν τινες παραβάλλουν αὐτὸν ὡς βιολόγον μὲν πρὸς τὸν Δαρβίνον, ὡς φιλόσοφον δὲ πρὸς τὸν Κάντιον,
